

تأثیر آموزش مهارت‌های دوست‌یابی در افزایش رفتارهای اجتماعی کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم

*الهه استوی^۱، عباسعلی حسین خانزاده^۲، مهناز خسروجاوید^۳، سید ولی اله موسوی^۴

Effect of Befriending Skills Training on Increasing Social Behaviors in Children with Autism

*Elahe Ostavi,¹ Abbas Ali Hossein Khanzadeh,² Mahnaz Khosrojauid,³ Seyyed Valiollah Mousavi²

Abstract

Objective: Children with autism spectrum disorder make up a group of children with special needs, who are confronted with various problems in social skills, especially in making friends. The aim of the present study was to investigate the impact of Befriending Skills Training (BST) on improving social behaviors in children with autism.

Methods: A pretest-posttest control group design was used. The study population consisted of 5 to 7 year old autistic children living in Karaj, Iran, in the 2013-14 school year. A total of 22 children, who met the inclusion criteria, in the study were recruited using random sampling procedures and were randomly assigned to control and experimental groups. Care was taken to recruit autistic children with minimal social behavior for training. The data collection instruments used in this study were as follows: the Autism-Spectrum Quotient (AQ) designed by Auyeung, Baron-Cohen, Wheelwright and Ellison (2008) and the Social Behavior Questionnaire (Teacher Version) developed by Usher and Cassidy (1992). The experimental group received 10 sessions of Befriending Skills Training over 5 weeks including befriending strategies, maintaining friendship skills. A descriptive analysis of the data, namely, mean and standard deviation was obtained for data analysis.

Results: The results show that Befriending Skills Training reduces shyness and seclusion in shy/withdrawn children with autism ($p < 0.001$), but it has no impact on improving their prosocial behavior ($p < 0.11$), or reducing their aggressive ($p < 0.07$), and disruptive ($p < 0.12$) behaviors.

Conclusion: It was concluded that Befriending Skills Training reduces shyness and seclusion in shy/withdrawn children with autism. Therefore, this program can be used in designing intervention programs by professionals and educators.

Keywords: Autism, Befriending skills, Social behavior

چکیده

هدف: در میان گروه‌های مختلف کودکان با نیازهای ویژه، کودکان مبتلا به اختلال‌های طیف اوتیسم، در مهارت‌های اجتماعی و به ویژه در مهارت‌های دوست‌یابی مشکلات فراوانی دارند. پژوهش حاضر با هدف تأثیر آموزش مهارت‌های دوست‌یابی در افزایش رفتارهای اجتماعی کودکان مبتلا به اوتیسم انجام شد.

روش‌بررسی: پژوهش حاضر از نوع آزمایشی است و از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش عبارت از تمامی کودکان مبتلا به اوتیسم سنین ۵ تا ۷ سال شهر کرج در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ بود. نمونه مورد مطالعه نیز ۲۲ نفر از این کودکان با توجه به شرایط ورود به پژوهش بود که براساس روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و به دو گروه آزمایش و کنترل به شیوه تصادفی جایدهی شد. برای جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش از مقیاس اوتیسم بهر (آیونگ، بارون-کوهن، ویل رایت و الیسون، ۲۰۰۸) و پرسشنامه سنجش رفتار اجتماعی (فرم معلم) (آشر و کاسدی، ۱۹۹۲) استفاده شد. در این مطالعه به گروه آزمایش طی ۱۰ جلسه به مدت ۵ هفته مهارت‌های دوست‌یابی آموزش داده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده تحلیل داده‌ها به کمک نرم افزار spss با استفاده از میانگین و انحراف معیار و از روش استنباطی تحلیل کواریانس استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های دوست‌یابی موجب کاهش رفتار خجالت/کناره‌گیری کودکان مبتلا به اوتیسم شده است ($p < 0.001$) اما در تعاون اجتماعی ($p < 0.11$)، پرخاشگری ($p < 0.07$) و مزاحمت اجتماعی ($p < 0.12$) آنان تأثیری نداشته است.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های دوست‌یابی باعث کاهش گوشه‌گیری کودکان مبتلا به اوتیسم می‌شود، بنابراین می‌تواند در طراحی برنامه‌های مداخله توسط متخصصین و مربیان مورد استفاده قرار بگیرد.

کلیدواژه‌ها: اوتیسم، مهارت دوست‌یابی، رفتار اجتماعی

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران؛ ۲. دکترای روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه، دانشیار گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران؛ ۳. دکترای روانشناسی، استادیار گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران؛ ۴. دکترای روانشناسی، دانشیار گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. *آدرس نویسنده مسئول: گیلان، رشت، دانشگاه گیلان، گروه روانشناسی عمومی؛ *رایانامه: elaheostavi@yahoo.com

1. MSc of Psychology, University of Guilan, Rasht, Iran; 2. PhD in Psychology & Education of Exceptional Children, Associate Prof., Psychology Department, University of Guilan, Rasht, Iran; 3. PhD in Psychology, Assistant Prof., Psychology Department, University of Guilan, Rasht, Iran; 4. PhD in Psychology, Associate Prof., Psychology Department, University of Guilan, Rasht, Iran.

*Corresponding Author Address: Psychology Department, University of Guilan, Rasht, Iran; *Email: elaheostavi@yahoo.com

مقدمه

اختلال‌های طیف اوتیسم، اختلال‌های تحولی پیچیده‌ای هستند که براساس مجموعه‌ای از مشکلات در تعاملات اجتماعی، زبان، رفتار و کارکردهای شناختی طبقه‌بندی می‌شوند (۱). از جمله علل زمینه‌ای ابتلا به اختلال اوتیسم که تاکنون مشخص شده می‌توان به عوامل پیش از تولد و عوامل ایمنی شناختی، عوامل عصبی تحولی، عوامل بیوشیمیایی، عوامل ژنتیک و عوامل زیستی اشاره کرد (۲). کودکان مبتلا به اختلال طیف اوتیسم اغلب عواطف خود را بیان نمی‌کنند. درک و ابراز حالت‌های هیجانی و بازشناسی جلوه‌های هیجانی در کودکان اوتیستیک با کاستی همراه است و در نتیجه تعامل و رفتار اجتماعی در آنها مطلوب نیست (۳). فقدان مهارت در ابراز و بازشناسی هیجان‌ها نیز از برجسته‌ترین مشخصات این کودکان است و احتمالاً یکی از اصلی‌ترین موانع در برقراری یک رابطه صمیمانه با سایرین و ایجاد روابط اجتماعی تلقی می‌شود (۴). در میان گروه‌های مختلف کودکان با نیازهای ویژه، کودکان با اختلال‌های فراگیر تحولی (اوتیستیک)، دسته‌ای از کودکان هستند که هم در زمینه ارتباطات اجتماعی و هم در زمینه رفتار، و به ویژه در مهارت‌های دوست‌یابی مشکلات فراوانی دارند. بنابراین افزایش مهارت‌های اجتماعی و کمک به تحول اجتماعی این کودکان، مؤلفه‌ای اساسی در مداخلات درمانی است (۵). مشکل تعامل اجتماعی کودکان اوتیستیک بسیار زود حتی قبل از یک سالگی پدیدار می‌شود. این کودکان اغلب پاسخ‌های چشمی ارائه نمی‌دهند، فاقد احساس همدلی هستند، و در ابراز پاسخ‌های هیجانی و عواطف مثبت ناتوانند (۶).

مهارت‌های دوست‌یابی که کودکان اوتیستیک در این زمینه با کمبودهای زیادی همراه هستند، به عنوان بخشی از مهارت‌های اجتماعی توصیف می‌شود که شامل مهارت‌هایی مانند: معرفی خود، شروع گفتگو، خاتمه دادن به گفتگو، پیوستن به گروه، بازی کردن، پیشنهاد دادن یک فعالیت، تغییر نگاه در طی گفتگو و... می‌باشد. کمبود در مهارت‌های دوست‌یابی موجب کاهش رفتار اجتماعی در کودکان اوتیستیک می‌شود.

رفتارهای اجتماعی شامل مهارت‌هایی مانند: احترام گذاشتن به دیگران، لبخند زدن هنگام برخورد با دوست یا آشنا، آغاز کردن گفتگو با همسالان، در مکان‌های عمومی رفتار مناسبی نشان دادن، تعاون، همکاری و عدم پرخاشگری با همسالان است (۷). دی بیلت و همکاران (۸)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت‌های اجتماعی، سبب بهبود رفتار اجتماعی مانند برقراری ارتباط و فعالیت‌های روزمره زندگی می‌شود. بتلو (۹)، عنوان کرد آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب افزایش مدیریت روابط در کودکان می‌شود. نتایج تحقیق دلانو و اسنل (۱۰)، نشان داد که استفاده از داستان‌های اجتماعی می‌تواند در افزایش طول مدت مشارکت اجتماعی و مهارت‌های خاص اجتماعی مؤثر باشد. مطالعه‌ای با عنوان "افزایش تعامل اجتماعی کودکان مبتلا به اختلال‌های طیف اوتیسم با استفاده از داستان اجتماعی" توسط اسکاتون و همکاران (۱۱) صورت گرفت. نتایج افزایش تعاملات اجتماعی مناسب را در گروه آزمایش نشان داد. جهرمی (۱۲) در پژوهشی به بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی در کاهش رفتارهای اوتیستیک و افزایش رشد اجتماعی کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم پرداخت. نتایج نشان داد آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب کاهش رفتارهای اوتیستیک و بهبود رشد اجتماعی در آزمودنی‌ها می‌شود. در پژوهش چاپمن و اسنل (۱۳)، مشاهده شد که آموزش مهارت‌های اجتماعی و اصلاح رفتار در زمینه بهبود شروع یک رابطه و پاسخ مناسب، در کودکان تأثیر مثبتی داشته است.

الهی دوست (۱۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های دوست‌یابی به کودکان و آموزش به آنان از طریق والدین بر افزایش کیفیت دوستی، در کودکان دارای مشکل در روابط با همگنان پرداختند و دریافتند که آموزش مستقیم مهارت‌های دوست‌یابی به کودکان، باعث افزایش کیفیت دوستی در آنان می‌شود. پژوهش‌های زیادی درباره مهارت‌های اجتماعی کودکان اوتیستیک انجام شده است ولی پژوهشی درباره آموزش مهارت‌های دوست‌یابی در این کودکان بویژه در ایران انجام نشده است. بنابراین با توجه به

کمبودهایی که در رفتار اجتماعی کودکان اوتیستیک دیده می‌شود، توجه ویژه و تلاش برای به کارگیری روش‌های آموزشی به ویژه آموزش مهارت‌های دوست‌یابی، در مورد این کودکان ضروری است. همچنین باتوجه به اهمیت و میزان شیوع بالای اختلال طیف اوتیسم پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش مهارت دوست‌یابی در بهبود رفتارهای اجتماعی، به دنبال پاسخدهی به این مسئله است که آیا با آموزش این مهارت‌ها می‌توان به تحول اجتماعی کودکان اوتیستیک کمک کرد؟

روش بررسی

نوع مطالعه در پژوهش حاضر از نوع آزمایشی است و از طرح پیش آزمون-پس آزمون با گروه کنترل استفاده شد. این طرح دارای دو گروه آزمایش و کنترل است. جامعه آماری در این پژوهش عبارت از تمامی کودکان مبتلا به اوتیسم سنین ۵ تا ۷ سال شهر کرج در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ بود. نمونه مورد مطالعه نیز ۲۲ نفر از این کودکان با توجه به شرایط ورود به پژوهش بود که براساس روش نمونه‌گیری در دسترس از بین دو مرکز اوتیسم شهر کرج انتخاب و به دو گروه آزمایش و کنترل به صورت تصادفی جایدهی شدند. همچنین نمونه پژوهش حاضر متشکل از ۸ کودک مبتلا به اوتیسم در مقطع پیش دبستانی و ۱۴ کودک اوتیستیک پایه اول دبستان بود. ملاک‌های ورود به این مطالعه شامل سن بین ۵-۷ سال، بهره هوشی ۷۰ تا ۸۰ و پسر بودن بود.

هر دو گروه و به‌طور کل افراد نمونه بدین شرح انتخاب شدند: ابتدا برای اطمینان از داشتن هوشبهر ۸۰-۷۰ از دانش‌آموزانی که اختلال اوتیسم داشتند، آزمون هوش به‌عمل آمد. پس از تکمیل پرسشنامه رفتار اجتماعی توسط معلمانشان، آن‌هایی که هم اختلال اوتیسم داشته و هم نمرات پایین‌تر در رفتارهای اجتماعی داشتند انتخاب شدند. بدین ترتیب از مجموعه ۴۰ دانش‌آموز مبتلا به اوتیسم، با در نظر گرفتن هوشبهر و پرسشنامه رفتار اجتماعی، ۲۲ نفر انتخاب شدند. سپس، در مرحله بعد ۲۲ نفر به دو گروه آزمایش و کنترل ۱۱ نفره به صورت تصادفی تقسیم شدند. به گروه آزمایش طی ۱۰

جلسه آموزشی به‌مدت یک‌ماه و نیم مهارت‌های دوست‌یابی آموزش داده شد. برنامه آموزشی انتخاب شده ترکیبی از مهارت‌های دوستی مربوط به برنامه درسی مهارت‌های اجتماعی حسین خانزاده (۱۳۹۲)، برنامه درسی مهارت‌های گلدشتاین و مک‌گینیز (۱۹۹۷) و فرایند دوستی برلی‌فهر (۷) استفاده شد. یک جلسه برای معارفه و آشنایی با روش کار انجام شد و در پایان نیز ۱ جلسه به‌صورت مروری، در پایان کار برگزار شد که در مجموع ۱۰ جلسه شد. هر جلسه اختصاص به یک موضوع داشت، موضوع جلسات به ترتیب عبارت بودند از: جلسه اول: جلسه معارفه و آشنایی با دانش‌آموزان، توضیحاتی درباره اهمیت و ضرورت مهارت‌های دوست‌یابی. جلسه دوم: بیان و توضیح درباره: معنای دوستی، مهارت‌های مربوط به شروع تعامل. جلسه سوم: ادامه مهارت‌های مربوط به شروع تعامل، در این جلسه مهارت‌هایی مانند: لبخند زدن هنگام مواجهه با دوستان، قرض گرفتن از همسالان. جلسه چهارم: آموزش مهارت‌هایی مانند: لبخند عذرخواهی‌کردن، شرکت دادن فعالیتها با همسالان، درخواست کمک از کودکان دیگر جهت بازی کردن. جلسه پنجم: آموزش مهارت ایجاد دوستی شامل پیش قدم شدن در دوستی، رعایت نوبت در سخن گفتن. جلسه ششم و هفتم: یادگیری، مرور جلسه از ابتدا تا انتها و آموزش مهارت‌های حفظ دوستی شامل با دوستان مهربانی کردن، عصبانی نشدن، به‌همدیگر کمک کردن، زنگ تفریح با هم بودن، کنار هم نشستن. جلسه هشتم و نهم: مرور جلسه از ابتدا تا انتها، آموزش مهارت‌هایی مانند برقراری ارتباط با نگاه، رعایت نوبت در صحبت، سلام و احوالپرسی. جلسه دهم: مرور و جمع بندی جلسات. در نهایت داده‌های پیش آزمون، پس آزمون به کمک spss و آزمون تحلیل کوواریانس با اندازه‌گیری مکرر مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت.

۱- مقیاس اوتیسم بهر کودکان:

این مقیاس برای بررسی علایم زیر آستانه‌ای اختلال‌های اوتیستیک در کودکان به‌نحوا ۴ تا ۱۱ سال، توسط آیونگ، بارون-کوهن، ویل رایت و الیسون (۲۰۰۸)، در مرکز پژوهش اوتیستیک در کمبریج تهیه شده است. این مقیاس شامل ۵۰ عبارت

براساس گروه‌سنجی همسالان در گروه کمتر پذیرفته شده بودند، نمراتشان در زیرمقیاس تعاون اجتماعی ارزیابی معلم از رفتار اجتماعی به طور معناداری پایین‌تر و در زیرمقیاس‌های مزاحمت اجتماعی، پرخاشگری و خجالت/کناره‌گیری به طور معناداری بالاتر از سایر کودکان بود (۱۶). اریک و همکاران (۱۹۹۹)، در مطالعه خود ضریب همسانی درونی را برای زیرمقیاس خجالت/کناره‌گیری ۰/۶۲ و ضریب همسانی سه زیرمقیاس دیگر ۰/۸۸ و بالاتر از آن گزارش کردند، که این مطلب حاکی از پایایی مطلوب مقیاس ارزیابی مربی از رفتار اجتماعی است (۱۷).

در تحقیق حاضر نیز ضرایب آلفای کرونباخ برای هریک از مؤلفه‌های مقیاس سنجش رفتار اجتماعی محاسبه و مقادیر ۰/۷۸ برای زیرمقیاس تعاون اجتماعی، ۰/۷۶ پرخاشگری، ۰/۸۰ زیرمقیاس خجالت/کناره‌گیری، ۰/۸۱ برای زیرمقیاس مزاحمت اجتماعی به دست آمده است.

یافته‌ها

برای بررسی فرضیه تأثیر آموزش مهارت‌های دوست‌یابی در افزایش رفتارهای اجتماعی کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم ابتدا شاخص‌های توصیفی متغیرها در پیش‌آزمون و پس‌آزمون، شامل میانگین و انحراف معیار به تفکیک گروه‌ها در جدول ۱ گزارش می‌شوند.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش به تفکیک گروه‌های کودکان اوتیسم (تعداد=۲۲)

متغیر	وضعیت	گروه	میانگین	انحراف معیار
تعاون اجتماعی	پیش‌آزمون	آزمایش	۴/۲۷	۱/۰۱
		کنترل	۹/۱۸	۰/۹۸
	پس‌آزمون	آزمایش	۷/۵۵	۱/۶۹
		کنترل	۹/۴۵	۰/۸۲
پرخاشگری	پیش‌آزمون	آزمایش	۹/۴۵	۰/۸۲
		کنترل	۴/۸۲	۰/۹۸
	پس‌آزمون	آزمایش	۸/۲۷	۰/۹۰
		کنترل	۵/۲۷	۱/۰۱
خجالت / کناره‌گیری	پیش‌آزمون	آزمایش	۱۰/۸۲	۱/۷۸
		کنترل	۶/۷۳	۰/۹۰
	پس‌آزمون	آزمایش	۷/۴۵	۱/۳۷
		کنترل	۷/۱۸	۰/۷۵
مزاحمت اجتماعی	پیش‌آزمون	آزمایش	۹/۲۷	۱/۲۷

است. در مقابل هر عبارت چهار گزینه وجود دارد که توسط ولی یا قیم کودک تکمیل می‌شود. نمره کل آزمودنی براساس امتیازاتی که در مقابل هر عبارت در کلید نمره‌گذاری آمده است، محاسبه می‌شود. نقطه برش: ۷۶، درجه حساسیت، ۹۵ درصد، پایایی همسانی درونی (آلفای کرونباخ) این مقیاس ۰/۹۷ و پایایی همسانی درونی هر کدام از زیرمقیاس‌ها: زیرمقیاس مهارت‌های اجتماعی: ۰/۹۳، زیرمقیاس توجه به جزئیات: ۰/۸۳، زیرمقیاس توجه برگردانی: ۰/۸۹، زیرمقیاس تعامل‌ها: ۰/۹۲، زیرمقیاس تخیل: ۰/۸۸ و همچنین پایایی آزمون باز آزمون برابر با ۰/۸۵، گزارش شده است (۱۵).

۲- سنجش رفتار اجتماعی (فرم معلم) (آشر و کاسدی، ۱۹۹۲):

مقیاس سنجش رفتار اجتماعی در سال ۱۹۹۲ توسط آشر و کاسدی ساخته شد. مقیاس سنجش رفتار اجتماعی دارای ۱۲ گویه است که طی آن معلم براساس یک مقیاس پنج‌گزینه‌ای، وضعیت تعامل اجتماعی کودک را با دیگر دانش‌آموزان در مدرسه (نه با معلمان یا دیگر بزرگسالان) می‌سنجد. این مقیاس چهار حیطه تعاون اجتماعی، پرخاشگری، خجالتی بودن/گوشه‌گیری، و مزاحمت اجتماعی را اندازه‌گیری می‌کند. ناگل و همکاران (۲۰۱۰)، در تحقیق خود در نمونه‌ای متشکل از دانش‌آموزان پیش‌دبستانی و دانش‌آموزان (دامنه سنی ۳ تا ۷ سال) پایه اول دبستان، کودکانی که

اسکاتونه، تینگستروم، و ویلکینسکی (۱۱) این موضوع گزارش گردید.

چارلپ و کاریاکس (۱۸)، به کودکان اوتیستیک بازی‌هایی آموزش دادند که مستلزم مشارکت و رعایت نوبت بود. پس از آموزش مهارت‌های دوست‌یابی توسط درمانگر، کودکان اوتیستیک آموزش دیده به طور مناسب بازی کردند و همچنین مهارت‌های تازه کسب شده را به بازی‌های جدید و آموزش داده نشده، تعمیم دادند. در پژوهشی جنیفر و همکاران (۱۹) به بررسی رفتار اجتماعی کودکان اوتیستیک از طریق آموزش تعاملات اجتماعی پرداختند. نتایج نشان داد که آموزش می‌تواند تأثیر مثبتی بر رفتارها و تعاملات اجتماعی این کودکان داشته باشد. یی لینگ و همکاران (۲۰)، در پژوهشی به بررسی اثرات مدل سازی در مهارت‌ها و ارتباطات اجتماعی برای کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم پرداختند و دریافتند که مداخله باعث افزایش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی این کودکان می‌شود. پژوهش‌های مختلفی اثر مهارت‌های اجتماعی را در افزایش رفتارهای اجتماعی و کاهش مشکلات رفتاری در کودکان نشان می‌دهد (۲۲ و ۲۱). پژوهش حاضر به بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های دوست‌یابی بر افزایش رفتارهای اجتماعی کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم پرداخته است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب افزایش رفتارهای اجتماعی در کودکان مبتلا به اوتیسم می‌شود. یافته بدست آمده از پژوهش با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعات ساینگ و همکاران (۲۳)، پورسید (۲۴)، بیان زاده و ارجمندی (۲۵)، و دورفرد (۲۶) همسو است که در نتایج خود نشان دادند که افزایش رفتار اجتماعی منجر به سازگاری اجتماعی، بهبود روابط اجتماعی می‌شود و ناهمسو با پژوهش سلیمانی (۲۷) می‌باشد که به این نتیجه دست یافته بود که آموزش مهارت‌های اجتماعی بر رفتارهای اجتماعی و مهارت‌های زندگی تأثیری ندارد.

نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که آموزش مهارت‌های دوست‌یابی در تعاون اجتماعی، پرخاشگری و مزاحمت اجتماعی تأثیری ندارد، این نتایج ناهمسو با پژوهش لیف و همکاران (۲۸)، با

استفاده از بسته‌های آموزشی در برگیرنده آموزش مهارت‌های اجتماعی، به بررسی افزایش مهارت‌های اجتماعی و تعاون اجتماعی بر سه کودک اوتیستیک پرداختند. آموزش مهارت‌های اجتماعی شامل بازی با همسالان، چگونگی آغاز صحبت با دوستان، شریک کردن همسالان در استفاده از اسباب بازی و انتخاب دوستان بود. نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث افزایش رفتارهای اجتماعی و به ویژه تعاون اجتماعی می‌شود.

در مجموع نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت کودکان مبتلا به اوتیسم در برنامه‌های آموزش مهارت‌های دوست‌یابی، تأثیر مثبتی در افزایش رفتارهای اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی این کودکان دارد. شرکت مداوم کودکان در این برنامه‌ها و همکاری والدین و معلمان در آموزش و بهبود مهارت‌های اجتماعی می‌تواند به این کودکان در افزایش و بهبود ارتباطات و تعاملات اجتماعی مؤثر واقع شود.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که آموزش مهارت‌های دوست‌یابی بر کاهش گوشه‌گیری/ خجالت کودکان مبتلا به اوتیسم، تأثیر مثبت دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت با توجه به این فرایند در آموزش، به طور مستقیم بر مهارت‌های برقراری ارتباط و آموزش شیوه‌های دوست‌یابی به صورت گام به گام و با اجرای ایفای نقش و نمایش، تأکید شده بود. ویژگی گوشه‌گیری/ خجالت در این کودکان با افزایش مهارت‌های برقراری، کاهش یافته است. نتیجه پژوهش حاکی از آن است که مهمترین مشکلات کودکان گوشه‌گیری، فقدان مهارت‌های ارتباطی به ویژه دوست‌یابی است. در نتیجه آموزش شیوه‌های انتخاب دوست و برقراری ارتباط، می‌توانیم به این کودکان در غلبه بر گوشه‌گیری کمک کنیم.

همچنین پژوهش حاضر نشان داد که آموزش مهارت‌های دوست‌یابی بر افزایش تعاون اجتماعی، پرخاشگری و مزاحمت اجتماعی تأثیر مثبت دارد ولی نتایج معنی داری به دست نیامد. در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت از آنجایی که تعاون اجتماعی فرایند پیچیده‌ای است که از بدو تولد باعث تأثیر عوامل و متغیرهای مختلفی شکل می‌گیرد بنابراین به نظر

می‌رسد با آموزش چند جلسه مهارت‌های دوست‌یابی نمی‌توان بر روی این گروه از کودکان که مشکلاتی در تعاون اجتماعی، پرخاشگری و مزاحمت اجتماعی ویژگی اساسی آنهاست، تأثیر مثبت مداوم ایجاد کند. جهت تأثیرات پایدار در این کودکان باید از برنامه‌های آموزشی مستمر و پایدار استفاده کرد.

نتیجه‌گیری

در مجموع نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت کودکان مبتلا به اوتیسم در برنامه‌های آموزش مهارت‌های دوست‌یابی، تأثیر مثبتی در افزایش رفتارهای اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی این کودکان دارد. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به مداخله

آموزشی صرفاً در جنس مذکر و کودکان ۷-۵ ساله شهر کرج اشاره کرد. بازی اجتماعی و مهارت‌های دوست‌یابی کودکان مبتلا به اوتیسم، حوزه وابسته‌ای است که در مطالعات توجه نسبتاً کمی به آن شده است، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده مدنظر قرار گیرد. توصیه می‌شود تا در آینده مطالعاتی در دختران، گروه‌های بزرگ‌تر و دیگر اختلال‌های طیف اوتیسم مانند آسپرگر انجام شود.

تقدیر و تشکر

از مربیان مرکز توانبخشی کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم و تمامی افراد شرکت‌کننده تشکر و قدردانی می‌شود.

References

1. Lazar M, Miles LM, Babb JS, Donaldson JB. Axonal deficits in young adults with High Functioning Autism and their impact on processing speed. *NeuroImage: Clinical*. 2014;4:417-425.
2. Rapin I, Tuchman RF. Autism: definition, neurobiology, screening, diagnosis. *Pediatric Clinics North America*. 2008; 55: 1129-46.
3. Nasseh, H. Autism: From diagnosis to treatment, Tehran: Danzhe Publications; 2009, [Persian]
4. Da Fonseca D, Santos A, Bastard-Rosset D, Rondan C, Poinso F, Deruelle C. Can children with autistic spectrum disorders extract emotions out of contextual cues? *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2009;3(1):50-56.
5. Stewalt TC, West RL, Coplan R. Multi-agent models of social dynamics in children. *Cognitive Systems Research*. 2007; 8: 1-14
6. Hossein Khanzadeh A. Psychology and Education of Children and Adolescents with Special Needs. Tehran: Avaye Noor Publications. 2011: 292-295. [Persian]
7. Hossein Khanzadeh, A. Teaching social skills to children and adolescents. Tehran: Roshde Farhang Publications. 2010: 288-290. [Persian]
8. De Bildt A, Serra M, Luteijn E, Kraijer D, Sytma S, Minderaa R. Social skills in children with intellectual disabilities with and without autism. *Journal of Intellectual Disability Research* . 2005; 49: 317-28.
9. Betlow M. The effect of social skills intervention the emotional intelligence of children with limited social skills [Ph.D. dissertation]. Hall Uni; 2005, pp: 103-7.
10. Delano M, Snell ME. "The effects of social stories on the social Engagement of children with Autism ". *Journal of positive Behaviour Interventions*. 2006; 8: 29-42.
11. Scattone D, Tingstrom D, Wilczynski S. "Increasing Appropriate social Interactions of children with Autism Spectrum Disorders using social stories" *Journal of focus on Autism & other Developmental Disabilities*. 2006; 21: 211-222.
12. Bahmanzadegan Jahromi, M. Effectiveness of social skills training in treating autistic behaviors and the social development of children with autism [Master's Thesis in Psychology & Education of Exceptional Children]. [Isfahan, Iran]: University of Isfahan; 2009, pp: 82-95. [Persian]
13. Chapman, T, Snell, M. Promoting turn-taking skills in preschool children with disabilities: The effects of a peer-based social communication intervention. *Early Child Research Q*. 2011; 26: 303-19.
14. Elahidoost, A. Effects of training skills in befriending to children and education through parents on the quality of friendship in girls with peer-relationship problems [Master's Thesis]. [Isfahan, Iran]: University of Isfahan; 2012, pp: 2-14. [Persian]
15. Auyeung B, Baron-Cohen S, Wheelwright S, Allison C. The Autism Spectrum Quotient: Children's Version (AQ-Child). *J Autism Dev Disord*. 2008; 38(7):1230-40.
16. Nangle DW, Hansen DJ, Erdley CA, Norton PJ. Practitioner's guide to empirically based measures of social skills. New York: Springer Science & Business Media; 2009.
17. Willcutt EG, Hartung CM, Lahey BB, Loney J, Pelham WE. Utility of behavior ratings by examiners during assessments of preschool children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of abnormal child psychology*. 1999;27(6):463-472.
18. Charlop-Christy MH, Kuriakose S. The importance of play in the treatment of children with autism. *Autism News of Orange County*. 2007; 2:13-15.
19. Gillis JM, Callahan EH, Romanczyk RG. Assessment of social behavior in children with autism: The development of the Behavioral Assessment of Social Interactions in Young Children. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2011;5(1):351-360.

20. Qi CH, Lin Y-L. Quantitative analysis of the effects of video modeling on social and communication skills for children with autism spectrum disorders. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2012;46:4518–4523.
21. Watts, K. The Effectiveness of a Social Story Intervention in Decreasing Disruptive Behaviors in Autistic Children [Doctoral Dissertation]. The Ohio State University; 2008.
22. Agosta E, Graetz JE, Mastropieri MA, Scruggs TE. Teacher researcher partnerships to improve social behavior through social stories. *Intervention in School and Clinic*. 2004; 5: 276-287.
23. Singh NN, Lancioni GE, Winton AS, Molina EJ, Sage M, Brown S, et al. Effects of snoezelen room, activities of daily living skills training, and vocational skills training on aggression and self-injury by adults with mental retardation and mental illness. *Research Developmental Disabilities*. 2004; 25: 285–93
24. Pourseyyed R, Saeed H, Faramarzi S. Effectiveness of life skills educational program on blind and low-vision university student's compatibility. *Iranian Journal of Educational Strategies*. 2010; 3: 7-11. [Persian]
25. Bayanzade S, Arjmandi Z. The effect of social skills training on adaptive behavior in mental retardation children. [Thesis for master of exceptional children psychology]. University of Tehran; 2003, 27-34. [Persian]
26. Durfard M. Effect of improving the quality of life skills training, social skills of educable mentally retarded student's grades 4 and 5 primary schools [Thesis for master of exceptional children psychology]. Allameh Tabatabayi University; 2006, pp: 60-80. [Persian]
27. Solaimani M. The Effects of social skills training on social adaptive and educational function in mental retardation students. [Thesis for master of exceptional children psychology]. Tehran University; 2011, pp: 51-70. [Persian]
28. Leaf JB, Taubman M, Bloomfield S, Palos-Rafuse L, Leaf R, McEachin J, et al. Increasing social skills and pro-social behavior for three children diagnosed with autism through the use of a teaching package. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2009;3(1):275–289.